

УДК 1(091) «19»

К 56

Юлія КОВАЛЬЧУК

ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ У ЛЮБОВНОМУ ДИСКУРСІ СЬОРЕНА К'ЄРКЕТОРА

У статті здійснюється філософський аналіз поняття шлюбу в творчій спадщині данського релігійного мислителя – Сьорена К'єркегора. Розглянуто діалектичний характер любові, за якого вона мислиться як єдність свободи і обов'язку, особливого і загального, минулого і вічного. У контексті шлюбної проблематики досліджується диференціація любові на три види: рефлектуюча, романтична, подружня. Через призму естетичного та етичного начал, здійснено розгляд «першої любові».

Ключові слова: любов, шлюб, перша любов, естетична стадія, етичне та релігійне начала, рефлектуюча любов.

Постановка проблеми. Актуальність любовної проблематики, а тим більше шлюбної тематики, сьогодні очевидна: ХХІ ст., що має досвід війн, екологічних катастроф, масових терористичних актів, зазнало «дефіциту» любові. Можна із впевненістю констатувати, що таке звичне, усталене для нас слово, як «любов», не має підстав для свого розуміння у сьогоденні. Любовна максима редукується, знецінюється, стає дешевим доступним товаром, запаморочливим пристрасним інстинктом, що не має метафізичного підґрунтя. За таких умов шлюб мислиться як вигідне партнерство, яке має за мету вигоду, а не любов. Подружжя, що мало б стати осердям духовних цінностей, «колискою» любові, у якій плекати-

муть молоде покоління нації, стає фарсом. Важливість філософського дослідження шлюбу та подружньої любові полягає у виявленні етичного і релігійного аспектів, що відкривають духовний бік любові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В екзистенційній філософії дослідженню феномену любові присвятили свої творчі доробки такі філософи, як предтеча екзистенціалізму – Сьорен К'єркегор, Альбер Камю, Сімона де Бовуар, Жан-Поль Сартр, Карл Ясперс, Микола Бердяєв, Габріель Марсель, Мігель де Унамуно та інші. На любовну тематику написали праці такі відомі мислителі, як Паскаль Брюкнер, Дені де Ружмон здійснив ґрунтовне дослідження феномену любові у європейській філософії, Ален Бадью, Віктор Малахов, Олександр Бальхаус та ін. Ян Клочовський здійснив великий внесок у філософію любові своєю книгою «Філософія діалогу», у якій провів філософський аналіз над концепцією любові Франца Розенцвайга. Ксаверій Кноц описав відносини християнського подружжя у своїй праці «Секс якого не знаємо». У сфері християнської любові важливою є така праця сьогодення, як Енцикліка Венедикта XVI «Deus caritas est».

Метою статті є філософський аналіз поняття шлюбу у любовному дискурсі данського релігійного мислителя Сьорена К'єркегора, і дослідження подружньої, а також першої любові, на естетичній та етичній стадіях.

У філософській рефлексії над феноменом любові чільне місце посідає і «данський Сократ» – Сьорен К'єркегор. Філософ віртуозно відшліфовує у своїй творчості кожен грань любові, відшуковуючи у ній то естетичний, то етичний, то релігійний елементи. Любовна ситуація – ситуація К'єркегора, в якій «одичний» постає витонченим звабником, що впивається митями насолоди, або релігійним мислителем, який рефлектує над суттю любові «діючого обличчя». Ця контраверсійність яскраво виражена у структурі відомої праці Сьорена К'єркегора – «Або-або», текст якої складається із двох рівноцінних частин: філософських досліджень естетичного начала та листів к'єркегорівського Етика. «Щоденник звабника», який інте-

грований у структуру «Або-або» як складова першої частини, становить унікальне дослідження феномену любові, що розкриває поетику зваблення та еротичний горизонт чуттєвості. Йоганнес-естетик – пристрасний спокусник на кшталт Дон Жуана, любовепоклонник, сповідник ідеї першої любові, яка знаходить свою кінецьність там, де починається шлюб. Для К'єркегорівського Етика шлюб якраз стає центральною категорією у рефлексіях над феноменом любові. Щодо шлюбу Естетик завжди залишався спостерігачем, тоді як Етик стає у шлюбі «діючим обличчям», підтверджуючи квінтесенцію екзистенціалізму: не можна сповідувати істини, які є не прожитими особисто. На естетичній стадії шлюб допускається лише як момент гри, тоді як на етичній стадії він є реальною дією окремішньої індивідуальності, зберігаючи свій естетичний елемент.

Виходячи із біографічних реалій «нащадка Гамлета», шлюб і К'єркегор – «несумісні поняття», проте його творча спадщина стверджує протилежне: сторінки твору Сьорена К'єркегора «Естетична значущість шлюбу» – апологетичний лист судді Віллема, етично мотивованого одруженого чоловіка, що рефлектує над поняттям шлюбу. Не варто розцінювати «перевтілення» «данського Сократа» у суддю Віллема як маніпулятивний прийом чи літературний експеримент: апологетика шлюбу від холостяка – екзистенційний досвід індивіда, який рефлектує над різними проявами своєї екзистенції, навіть потенційними. Людина – «проект», який відбувається внаслідок вибору між такими потенціями. Звідси, і поняття шлюбу Сьорен К'єркегор розглядає крізь призму метафізики: на етичній стадії шлюб є духовним актом, що зумовлює становлення неповторної індивідуальності та єдність її з іншою неповторною індивідуальністю за участі Особи небесного порядку – Бога. На естетичній стадії шлюб не матиме жодного значення, оскільки вважатиметься лише гарною церемонією, обрядом, що є кульмінацією романтичної любові. Після цієї кульмінації, як стверджує Естетик, любов загине і будь-яке метафізичне підґрунтя втрачає сенс. Естетична стадія розглядає шлюб лише як один із різновиду союзу, в який вступають задля реалізації чітко визначеної мети.

Мета буває різною: шлюб задля виховання характеру; через дітонародження; задля набуття дому; через бажання володіти іншим; через фінансові справи. За таких обставин, одруження стає взаємовигідною угодою, а подружжя перетворюється на партнерство. Варто зауважити, що таке явище характерне і нашому сьогоденню. Шлюб, який укладається внаслідок вигоди – капітуляція любові.

У контексті шлюбної тематики Сьорен К'єркегор розрізняє такі види любові, як романтична, релігійна та рефлектуюча. Послуговуючись античною термінологією щодо феномену любові, еротична чи романтична любов, визначається як ерос, а релігійна – як агапе. Як зауважує Наталя Ісаєва, філософ мислить агапе та ерос як концентричні круги з єдиним центром, яким є вічність. Рефлектуюча любов є ексцентричним кругом, центр якого «в іншому» – раціональних та прагматичних причинах. «Релігійна любов вміщує любов еротичну, романтичну, оскільки виходить за всю можливу світову єдність» [3, 473]. Згідно із Сьореном К'єркегором, на місце романтичної приходять рефлектуюча любов, яка нейтралізує чуттєвість і залишається осторонь від релігійної любові. Рефлектуюча любов бере за осердя раціональний вибір та задоволення статевого бажання, упускаючи справжню суть феномену любові, яка є духовною, ірраціональною. Втрата безпосередності у любові зумовлює аморальність та неестетичність шлюбу. Як стверджує «данський Сократ», подружня любов, суттю якої є рефлектуюча любов – необхідність, не здатна таїти у собі всю еротичну першої любові: «... дуже багато шлюбів продовжують створюватись без відчуття цієї глибокої еротичності, яка по-істині є прекрасною стороною суто людської екзистенції» [3, 474]. Еротична любов є субстанційним елементом подружньої любові, а відтак, романтична любов цілком може співіснувати зі шлюбом і шлюб є її преображенням. Оскільки істинна любов завжди несе у собі визначення вічності, а еротична любов сама у собі ще не має дійсності, то репрезентативною формою відносин між чоловіком та жінкою в еротичній любові є заручини. «Романтична любов сама по собі не знає відносин з Богом» [3, 486]. Преображенням еротичної любові, яка б була направлена на

вічність, є шлюб, що містить етичний та релігійний елемент. Такий шлюб засновується на самовіддачі.

Любов мислиться філософом як випробування особистості, як дар, для прийняття якого людина має бути готовою. Окремішній індивід повинен здолати примари сумніву, що ведуть до внутрішньосуперечливої боротьби. «Індивід бореться не проти зовнішніх ворогів, він бореться із середини самого себе, виходячи із своєї любові» [3, 581]. Пристрасні спокуси, яким радо віддається Естетик, впиваючись кожною миттю насолоди, стають випробуванням для Етика, вектор любові якого спрямований на вічність. «Шлюб дає дозріти всій душі, повідомляючи їй відчуття значущості, – а водночас, він надає їй також тягар відповідальності, від якого не можна позбутися з допомогою софістичних аргументів, оскільки тут людина дійсно любить» [3, 508]. Відповідальність та самовіддача потребують від особистості виходу із самого себе, спрямованості на іншого, що теж є неповторною екзистенцією. Естетик не спроможний розгледіти неповторність іншої екзистенції, оскільки центром Всесвіту є він сам, тоді як Етик прагне розділити із коханою людиною вічність. Любов потребує від людини показати своє справжнє обличчя, постати перед тим, кого вона кохає, такою, якою вона є: у всій відвертості та відкритості. К'єркегорівському Естетику, до обличчя якого маски приросли, це випробування не під силу. Без етичного та релігійного елементу, засновуючись на одній лише еротичній любові, шлюб знаходить своє вираження у соціальній площині, але не в метафізичній. Безперечно, любов як єдність протилежностей: чуттєвості та духовності, свободи і необхідності, відбувається у моменті «зараз», але є у вічності. Для Йоганнеса-звабника час терпіння був нестерпним, тоді як Етик через терпіння, що має протяжність у часі, утверджує свою особистість. Вірність, яка має у собі сталість і на яку присягає Етик у шлюбі, дратує Естетика, який захоплюється мужністю, що триває у моменті. Шлюб викликати у персонажа естетичної стадії пригнічення, бо подружжя любов – це буденність, яка йде «протоптаними стежками». Любов Естетика обирає ще ніким незвідані дороги, що ведуть до прис-

трасті, поезії, нових та непередбачуваних любовних пригод. Буденність шлюбу потребує терпіння та самопожертви, але прийнявши цю буденність, можна пізнати її божественність. Естетик прагне лише особливого, неповторного, зневажаючи всезагальне, нехтуючи ним, але любов – це єдність всезагального та особливого. «Що більше пронизують один одного всезагальне та особливе, то прекрасніша любов» [3, 531]. Велич якраз полягає у тому, щоб в особливому володіти всезагальним, що стає можливим лише на естетичній стадії.

Цікавого трактування набуває земна любов, яку релігійний мислитель відділяє від духовної. Земна любов, як стверджує К'єркегор, починається любов'ю до багатьох і закінчується любов'ю до однієї людини. Духовна ж любов спрямована до всіх, бо істина її полягає у любові до всіх. Земна любов може мислитись як кохання, будучи спрямованою на єдину неповторну екзистенцію у всьому Всесвіті і лише раз. «Така істина любові: вона спрямована тільки до одного і тільки раз» [3, 503]. Це твердження знівельовує усі стратегії зваблення закоханого Естетика, палкі поетизовані монологи щодо любові, оскільки справжня любов йде лише однією протоптаною стежиною один раз у житті. Шлюб не ув'язнює любов, нав'язуючи їй моногамність: люблять тільки раз, сталість апріорно закладена у любові. Як влучно стверджує Бенедикт XVI: «Образові монотеїстичного Бога відповідає моногамне одруження» [1, 19]. Безперечно, статеві відносини не корелюються із попереднім твердженням, бо їх треба розглядати на рівні інстинкту. Аналогічно і з закоханістю: протягом свого життя людина може переживати безліч закоханостей, тоді як справжня любов відбувається лише раз. Варто підкреслити, що закоханість людина переживає, а любов – відбувається. Закоханість є почуттєвим станом людини, певною невіддільністю від людської екзистенції, тоді як любов має суть сама в собі, є феноменом який існує незалежно від людини: людина або входить в нього та екзистує у ньому, або залишається осторонь, не змігши досягнути того духовного стану, у якому б розгорнулась ця апріорна даність. Звідси маємо підтвердження того, що одні люди

зустрічають та розпізнають тих, кого кохають упродовж усього життя і між ними діється справжня любов, а інші – блукають у тенетах закоханостей, самотності, чи вступають у шлюбні партнерства. Любов потребує цілковитої самовіддачі, відкритості й відвертості, як вже вище зазначалось, і якщо людина не може віддати всю себе іншому, якщо не може повідати якусь таємницю, довірившись іншому, то тоді їй краще не одружуватись: вона не вміє, або ще не готова любити всім своїм серцем. Любити істинно – любити всім своїм серцем, а любити в самому внутрішньому русі серця, згідно з Сьореном К'єркегором, – обов'язок. Обов'язок, який любляче серце здійснює у своїй свободі. Любов, будучи єдністю свободи та обов'язку, всезагального і особливого, що розуміє та приймає свою діалектику, долає парадокси. Таємниця шлюбу наповнена глибоким філософським підґрунтям, яку люблячі серця мають не пізнати, а, як вважає Бенедикт XVI, увірувати в неї.

Відтак справжня любов відбувається лише раз, і вона є першою любов'ю. «Адам і Єва зберегли любов безпосередню, першу, бо там не було кого любити» [3, 472]. У цій ситуації відсутність альтернативи у любові зумовлена зовнішніми обставинами, тоді як у подружньому житті чоловіка та жінки, які не є Адамом та Євою, відсутність альтернативи зумовлена особистісним вибором. Шлюб є виявом безповоротної любові, яка знайшла того, кого шукала. Дружина для чоловіка, як і чоловік для жінки, стає єдиним, кого вони кохали, першими і останніми один для одного. Перша любов, яку з відчаєм оплакував Естетик, кожного разу повертаючись до неї у спогаді, стає теперішнім для Етика як подружня любов, що триває у моменті «тепер» впродовж усього його життя. Перша любов, яка ніколи не набуває внутрішнього змісту, бо рухається у зовнішньому середовищі, внаслідок етичної і релігійної рішучості стає подружньою любов'ю, набуваючи можливість внутрішньої історії. «Подружня любов несе в собі апріорність, однак разом з тим, вона має і деяку внутрішню постійність, і силою цієї постійності є якраз те, що задає внутрішній закон руху, іншими словами – це рішучість» [3, 540]. Рішучість, що долає сумнів. Даючи історичну вір-

ність, одруження показує, що лише той хто любить, має істинне уявлення про те, ким він є і на що здатний. Для того, щоб проявити ту істинну вірність, як стверджує «данський Сократ», потрібне втручання волі. Окремішній індивід стає «діючим обличчям». Шлюб є завоюванням, що тягнеться усе життя, тому, першу любов можна проживати протягом усього життя якщо мислити її в якісному, а не нумеричному значенні. Відновлення першої любові стає реальною дією, за якої вона набуває своєї дійсності. Коли перша любов стає у відношення до Бога, за якого люблячі дякують Господу за один одного та свою любов, любов, яка є естетичним началом, набуває етичне і релігійне начало.

Висновки. Здійснивши філософський аналіз поняття «шлюб» у філософських рефлексіях над феноменом любові предтечі екзистенціалізму Сьорена К'єркегора, можна прийти до висновку, що подружня любов, яка містить у собі естетичне начало, потребує етичного і релігійного начал. Саме релігійне та етичне начало здійснює преображення романтичної любові у подружню любов, що наповнена внутрішнім змістом, направлена на вічність. Романтична любов, яка сягає сфери ідеального, немає у собі дійсності, а тому не може бути реальною дією. Її значущість для Естетика якраз і полягає у націленості на ідеальне: як тільки вона зануриться у буденність подружнього життя, то одразу ж втратить сенс. Можна з впевненістю констатувати, що і рефлектуюча любов, яка має раціональні та прагматичні причини, позбавлена будь-якого значення для Естетика. Його вабить перша любов – неповторне п'янке сновидіння, що приносить нову радість. Якщо перша любов не буде преображена шлюбом, то перетвориться на любов-спогад. Отож, лише набуття етичного та релігійного елемента дає можливість першій любові відбуватися знов і знов.

Тому на естетичній стадії шлюб позбавлений свого метафізичного значення і мислиться лише як угода, за якої подружжя стає партнерством. Любов і шлюб для Естетика несумісні поняття: там де починається шлюб – гине любов. Для Етика ж шлюб є великою таємницею, за якої двоє стають одним, внаслідок преобра-

ження першої любові через вінчання. Релігійний аспект відкриває містерію любові перед люблячими серцями і надає шлюбу метафізичного значення. Момент звернення тих, хто любить, до Бога, стає моментом «освячення» еросу через агапе: любов стає спрямованою на трансцендентне.

Перспективи подальших розвідок. Отримані висновки внаслідок філософського аналізу таких понять, як «шлюб» та «подружня любов» у екзистенційній філософії данського релігійного мислителя Сьорена К'єркегора, потребують подальшого дослідження у теоретичній та практичній площинах. Актуальність таких розвідок засвідчує малодослідженість філософії любові «данського Сократа» у сучасному філософському дискурсі.

Література

1. Венедикт XVI. Deus caritas est. / Венедикт XVI ; пер. с італ. З. Курдіні. – Львів : Місіонер, 2008. – 57 с.
2. Дахній А. Людина ХХ століття крізь призму філософії К'єркегора / А. Дахній // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів, 1998. – С. 25 – 30.
3. Кьєркегор Сьєрен. Эстетическая значимость брака / Сьєрен Кьєркегор // Кьєркегор Сьєрен. Или-или. Фрагменты из жизни. – М. : Академический проект, 2014. – С. 449 – 595.
4. Кьєркегор Сьєрен. Первая любовь / Сьєрен Кьєркегор // Кьєркегор Сьєрен. Или-или. Фрагменты из жизни. – М. : Академический проект, 2014. – С. 247 – 291.
5. Керкегор Серен. Повторение / Серен Керкегор // Керкегор Серен. Несчастнейшей. Сборник сочинений / Серен Керкегор. – М. : Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2011. – С. 29 – 102.
6. Суховой А. Репетиция. Подражание. Повторение / А. Суховой // Керкегор Серен. Несчастнейшей. Сборник сочинений / Серен Керкегор. – М. : Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2011. – С. 7 – 17.

Ковальчук Юлия. Понятие брака в любовном дискурсе Сьєрена Кьєркегора. В статье осуществляется философский анализ понятия брака в творческом наследии датского религиозного мыслителя – Сьєрена Кьєркегора. Рассмотрен диалектический характер любви, при котором любовь мыслится как единство свободы и обязанности, особенного и общего, проходящего и вечного. В кон-

тексте брачно́й проблематики исследуется дифференциация любви на три вида: рефлектирующая, романтическая, супружеская. Через призму эстетического и этического начал, осуществлено рассмотрение «первой любви».

Ключевые слова: любовь, брак, первая любовь, эстетическая стадия, этическое и религиозное начала, рефлектирующая любовь.

Kovalchuk Yuliya. Concept of Marriage in Soren Kierkegaard's Love-Discourse. The article deals with the philosophical analysis of the concept of marriage, as it's seen in Dutch religious thinker, Soren Kierkegaard's creative heritage. The dialectical nature of love is analyzed, being interpreted as the unity of freedom and duty, special and general, passing and endless. The love differentiation is discussed in context of marriage problems, with consequent division of love in three kinds: reflective, romantic and marital. Investigation of «first love» is given through the prism of both aesthetic and ethical origins.

Key words: love, marriage, first love, aesthetic stage, ethical and religious origins, reflective love.